

– свідоме дотримання старшокласниками культури здоров'я, вольова активність та оволодіння вміннями й навичками з формування, збереження та зміцнення здоров'я, формування творчої позиції стосовно збереження здоров'я.

Означені компоненти було співвіднесено з відповідними критеріями та показниками. Визначення теоретико-методологічних засад формування позитивного ставлення до власного здоров'я дає основу для проведення детального та різнопланового дослідження цієї проблеми.

О. П. Третяк

СТАВЛЕННЯ ДО ЛЮДИНИ: ЦІННІСНИЙ АСПЕКТ

Доля будь-якого суспільства значною мірою залежить від того, яких саме цінностей, норм і правил життєдіяльності дотримуються його члени. Поняття цінності є найвищим результатом розвитку потреб людини, що характеризується вищим рівнем мотивації поведінки в порівнянні з потребами, які становлять її низький, елементарний рівень.

Аналізуючи наукову літературу, ми з'ясували, що не існує єдиного розуміння цінностей і способу їх буття. Введенню в термінологію категорії “цінність” сучасна наука завдячує І.Канту. Вчений користувався поняттям цінності при визначенні розбіжностей сфери моралі (свободи) та сфери природи (необхідності). На думку І. Канта і його послідовників, найбільша цінність у світі – це людина – діяч і творець, який несе в собі всі властивості й цінності роду, стверджує в світі добро, любов, красу і розум.

У філософській енциклопедії “цінність” трактується як “філософське і соціологічне поняття, що позначає, по-перше, позитивну чи негативну значущість певного об'єкта, на відміну від його екзистенційних і якісних характеристик (предметні цінності), по-друге, нормативний, приписуючи-оцінний бік явищ суспільної свідомості (суб'єктивні цінності або цінності свідомості)”.

Без сумніву, філософські погляди в різні епохи розвитку людської цивілізації впливали на формування мети виховання підростаючого покоління. Основоположні ідеї теорії цінностей відображені у філософських працях (В.О.Василенко, О.Г.Дробницький, А.Г.Здравомислова, В.В.Момова, Є.Б.Старовойтенка, В.П.Тугаринов, В.А.Ядова та інші.). Ними визначений категоріальний апарат теорії цінностей, розроблені основні методологічні положення для розгляду цінностей як взаємозв'язку об'єктивного і суб'єктивного, відносного й абсолютного.

У межах психологічного напрямку досліджень проблема цінностей є однією з фундаментальних, оскільки система ціннісних ставлень особистості детермінує поведінку людини протягом усього її життя. Наукову основу для вивчення психологічного аспекту цінностей створено працями психологів: Б.Г.Ананьєва, І.Д.Беха, Л.С. Виготського, Р.О.Захарченка, Д.А.Леонтьєва, В.П.Лисенко, С.Л.Рубінштейна та ін.

У педагогіці дослідження проблеми цінності здійснюється в єдності з іншими важливими напрямками навчання та виховання в системі громадянського, національного, морального, естетичного та трудового виховання. Виховання на

основі засвоєння певних цінностей – головний напрям у формуванні особистості, її духовного світу та духовної культури в сучасних психолого-педагогічних дослідженнях.

Ціннісне ставлення до людини є особливим аспектом гуманізації відносин, оскільки людина, що є їх суб'єктом, сама стає головною цінністю й безпосереднім об'єктом взаємодії. Визнання людини найвищою цінністю містить також поведінкові аспекти культури людських взаємин, які в повсякденному житті мають вигляд різних технологій діяльності та поведінки (В.О. Білоусова).

Важливим джерелом осягнення теоретичних засад гуманної педагогіки є праці видатних педагогів-гуманістів Ш. Амонашвілі й О. Сухомлинського. На їх думку, основою цінностей в освіті повинна стати сама людина та ті галузі її життєдіяльності, де вона стверджується як особистість. До найважливіших цінностей освіти вчені відносять добро, любов, гармонію, інформаційну культуру, діловитість, толерантність, причому не визначаючи у ній усталену ієрархію.

Психологічну структуру людського ставлення складають пізнавально-емоційні утворення. Власне ставлення особистості відбувається у процесі накладання її емоцій на предмет, що певною мірою усвідомлюється, пізнається нею. Тож будь-яке за змістом ставлення завжди мусить емоційно відчуватися людиною. Зважаючи на цей момент, дослідники констатують, що особистісні ставлення характеризують ступінь інтересу, силу емоцій, бажань (тому вони й виступають рушійною силою особистості) і виражаються у поведінці суб'єктів, у їхніх діях і переживаннях (за І.Д. Бехом).

Найбільш сенситивним періодом для виховання ціннісного ставлення до людини є молодший шкільний вік. Дітям цього віку властива емоційна чуйність, у них інтенсивно розвиваються моральні почуття, формуються стосунки з навколишньою дійсністю і самооцінка. Виховання ціннісного ставлення відбувається під час моральної практики: колективної та навчальної діяльності, спілкування та у грі.

Під поняттям “ціннісне ставлення” ми розуміємо свідомий, вибірковий, побудований на індивідуальному досвіді, психологічний зв'язок із різними сторонами об'єктивної дійсності, що виражається в діях людини, її реакціях та переживаннях, які формуються в процесі активної діяльності в оточуючому світі.

Проведений нами аналіз змісту поняття “ціннісне ставлення до людини” дозволив виділити його суттєві показники:

- 1) людяність: здатність і готовність людини робити добрі справи на користь іншим, що проявляється у доброзичливості, безкорисливості тощо;
- 2) повага людської гідності: вірність іншим, пошана до людини (повага її переконань, моральних принципів, звичок тощо), терпеливість до інших, коректність, самоповага;
- 3) справедливість: чесність і чистосердечність у взаєминах, правдивість, об'єктивність в оцінці себе та інших, самокритичність, доброчесність, благородність;
- 4) толерантність: великодушність, ввічливість, поблажливість,

благородність, делікатність, вміння дякувати, каятись;

5) відповідальність: своєчасне і відповідальне виконання своїх обов'язків і моральних вимог, повага прав і свобод іншого, надання йому допомоги і підтримки, вимогливість до себе та інших, самокритичність та саморегуляція своєї поведінки, протидія злу та насильству.

С. В. Удовицька

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ФЕНОМЕНА “ГІДНІСТЬ”

Зміна ціннісних пріоритетів ставить перед системою освіти якісно нові вимоги до виховання підростаючого покоління. Закони України “Про освіту”, “Про загальну середню освіту”, Національна доктрина розвитку освіти України у XXI столітті, Програма виховання дітей та учнівської молоді в Україні й інші державні та нормативні документи передбачають створення такої системи виховання, яка забезпечила б можливості для постійного духовного самовдосконалення особистості, формування інтелектуального та культурного потенціалу, як найвищої цінності нації. Серед провідних морально-духовних цінностей чільне місце посідає гідність. Це почуття має бути притаманним кожній людині. Життя людини в культурі гідності звеличить її як у власних очах, так і в очах усього суспільства.

Гідність – це, насамперед, відчуття людиною своєї цінності. Кожній людині притаманні цінності, які сукупно утворюють феномен гідності: особистісна гідність – цінність конкретної особистості; групова гідність – цінність людини як представника соціальної групи (сім'ї, колективу); професійна гідність – цінність, детермінована професійною діяльністю людини; громадянська гідність – цінність людини, як громадянина своєї країни, держави; людська гідність – цінність людини взагалі, її родова цінність.

Гідність включає загальнообов'язкове визнання самоцінності людини, її здатності бути моральним суб'єктом. Потенційна наявність гідності визнається за усіма людьми. Проте збереження гідності передбачає здійснення особливих моральних вчинків і не здійснення аморальних.

Аналіз філософських, психологічних, педагогічних досліджень з формування гідності дає можливість зробити наступні такі висновки. Людська гідність – безумовна цінність людини в силу її людської природи та сутності. Гідність припускає сукупність відображення суспільного визнання людини (її рис, найбільш істотних на певному історичному етапі) та суб'єктивного усвідомлення людиною своєї суспільної та моральної цінності (значущості). Гідність розглядається як суб'єктивне відображення людиною своєї гідності та передбачає відповідну такому усвідомленню поведінку (саморегуляція поведінки). Відзначається характерне для гідності емоційне переживання ставлення до себе як до цінності. Відповідна гідності поведінка передбачає відмову від скоєння аморальних (негідних) вчинків і здійснення моральних (гідних), за наявності у людини свободи волі. Ставлення до людини як до носія гідності передбачає повагу до неї, визнання її прав. За умови збереження волі, тобто усвідомленої вольової саморегуляції, людина, яка усвідомлює свою гідність реалізує себе у вільній творчій праці, схильна до саморозвитку,